

ایران - روس

عهدنامه مخفیه

هیجدهم محرم ۱۲۷۱ ق. / بیست و هشتم ماه سپتامبر ۱۸۵۴ م.

دو آمد:

زمینه‌ساز انعقاد این عهدنامه وقوع جنگ کریمه بین دولت روس از یکسو و دول انگلیس، عثمانی، فرانسه و ساردنی از سوی دیگر بود، لذا قبل از پرداختن به مطالب و موارد مربوط به عهدنامه مذبور، ناگزیر از بحث اجمالی درباره علت وقوع این جنگ و تابع آن که به قول سرهنگ والنسون «جنگ کریمه، جنگ آسیایی انگلیس با روس بود و فرانسه در آن هیچ نفع سیاسی نداشت»^۱ هستیم.^۲

اساساً علت مستقیم وقوع این جنگ، نزاع روسیه و فرانسه بر سر اماکن مقدس فلسطین بود. در ۱۸۵۲ م. فرانسه به منظور مقابله با ادعای روسیه مبنی بر پادشاهی از این امکنه مقدس، امتیازات چندی برای کلیساهای لاتینی از سلطان عبدالمجید اول عثمانی گرفت. در مارس ۱۸۵۳ م. امپراطور روس، پروس مینچیکف را به استانبول روانه نموده دستور داد از سلطان عبدالmajid بخواهد که تمام پیروان مذهب کلیسای یونان را در قلمرو سلطان عثمانی در تحت حمایت دولت روس قرار دهد. ولی تقاضای تزار به سبب اعمال نفوذ استرانوردکینگ^۳ سفیر بریتانیا در دربار عثمانی با مخالفت مواجه گردید. روسها این مخالفت را با تصرف ایالات دست نشانده عثمانی در مولداوی و والاکیاتو سط کورشاکف پاسخ گفتند (ژوئیه ۱۸۵۳ م.). دولت عثمانی این تجاوز را علایم دشمنی دانسته در اکتبر همان سال به دولت روس اعلام جنگ داد. متعاقب آن، دولتین انگلیس و فرانسه که نهانی با دولت عثمانی یک اتحاد سه‌گانه جهت مساعدت به دولت عثمانی تشکیل داده بودند و ناوگان خود را به دریای سیاه فرستاده بودند به حمایت از دولت عثمانی به روس اعلام جنگ دادند

۱. انگلیس و روس در شرق، ص ۱۸۸ به نقل محمود.

۲. در مورد جنگ کریمه و ارتباط سیاسی آن با ایران رک: مهندی ۲۰۰ به بعد.

.Stradford King. ۳

و به دنبال آنها ساردنی نیز در ژانویه ۱۸۵۵ م. به آنها پیوست و اتریش به شرط تخلیه مولداوی و والاکیا از طرف روس‌ها بی طرف ماند (اوت ۱۸۵۴ م.).

در سپتامبر ۱۸۵۴ م. متفقین برای تصرف سواستوپول به کریمه^۴ پیاده شدند و نیروهای مقاوم روسی تا سپتامبر ۱۸۵۵ م. مردانه مقاومت کردند، تا اینکه جلوس تزار الکساندر دوم و تصرف سواستوپول موجبات صلح را فراهم ساخت و در فوریه ۱۸۵۶ م. معاهده پاریس منعقد شد.^۵

□ □ □

یکی از پیش درآمدهای چنین جنگ خوین، انعقاد عهدهنامه مخفی بین دولتين ایران و روس بود که دولت تزار اصرار داشت مفاد آن به طور محربانه بین ناصرالدین شاه و نماینده ویژه وی یاتی بماند، لذا در اوایل پاییز ۱۸۵۳ م. زفال بیبیتوف فرمانده قشون روس که مأمور جنگ با ترکها در حوالی ارزروم بود وارد نخجوان شد و پیک مخصوصی به تهران اعزام داشت تا به وسیله وزیر مختار روس پیشنهادات مخصوصی را از طرف روسیه به نظر شاه ایران برساند.^۶ مسافت این شخص سری بود و توسط پرنس دالتورکی، وزیر مختار روس از ناصرالدین شاه اجازه خواست که محربانه از او دیدن نماید.

این ملاقات صورت گرفت. در آن جلسه فقط شاه بود و نماینده اعزامی امپراتور روس، میرزا آقاخان نوری از آمدن نماینده روس و ملاقات وی با شاه مطلع شده بود، ولی موضوع صحبت آن دو را توانست به دست آورد. ولی به وسایلی فهمیده بود که این ملاقات برای همراه نمودن شاه ایران با تزار روس است که در جنگ آینده که به زودی بین روس و دول دیگر اروپا شروع خواهد گردید دولت ایران نیز شرکت کند.

البته قوار بود که این سر فاش نشود و صدراعظم از موضوع آن مطلع نگردد، اما تهدیدات وزیر مختار دولت عثمانی طوری بود که شاه ناچار شد موضوع جلسه سری را به صدراعظم خود اظهار کنده و همین که صدراعظم از موضوع مطلع شد مثل این بود که تمام جهانیان از این موضوع خبردار شدند.

پیشنهادات تزار روس خیلی ساده و بدون تکاليف سخت و شاق بود. تزار از شاه ایران تقاضا داشت دولت ایران به دشمنان روسیه آذوقه و اسباب آلات جنگی ندهد و اجازه ندهد دشمنان روس از خاک ایران جهت حمله به متصرفات روسیه استفاده کند و در صورت اقبال دولت ایران از این پیشنهادات، دولت روس تعهد کرده بود در خاتمه جنگ یک کرور تومان با قیمانده طلب خود

^۴. شب جزیره‌ای در جنوب اوکراین بر ساحل شیالی دریای سیاه.

^۵. تنها تأثیر مثبت این جنگ اقدامات نوع دوستانه فلورانس نایتبینگل و به وجود آمدن کتاب سواستوپول تألیف توسلتی بود که وی جزء سربازان این جنگ بوده است.

6. G. Bebitoff.

7. واتسون، ص ۲۷۸.

8. محمود، ۶۶۲/۲.

مریوط به عهدنامه ترکمانچای ۱۲۴۳ ق. / ۱۸۲۸ م. را از دولت ایران مطالبه نکند.^۹ ناصرالدین شاه، نخست با نقشه روسها کاملاً موافق بود، ولی همین که صدراعظم از مطلب مطلع شد رأی شاه را زد و عزم او را تغییر داد و با اینکه معاہده مخفیه بین دولتين ایران و روس به امضاء رسید باز میرزا آقاخان، انگلیس و دیگر دولستان تدبیع خود را از دست نداد.^{۱۰} اگرچه ناصرالدین شاه احکام و فرامین لازم را جهت تجمع قشون در آذربایجان و کرمانشاهان صادر کرده بود، با این حال دیگر با خیالات پرنس دالگورکی وزیر مختار روس همراه نبود، چرا که میرزا آقاخان رأی شاه را از موافقت با دولت روس زد و آن قرارداد سری را کانْ لم یکن فرض نموده، نظر شاه را با دلایل تغییر داد و یادآوری کرد که اگر دولت ایران به علیه روس با مستقین متّحد شود، در صورت موقتی در جنگ مسکن است ایالات مواراء ارس از دولت روسیه بازیس گرفته شود.

شاه دلایل صدراعظم را تبول کرده دست از روس‌ها کشید و متوجه انگلیس شد. بعد از آن شرایطی تنظیم و به دربار لندن پیشنهاد گردید که خلاصه آن این است: دولت ایران حاضر است به انگلستان برای زوال قدرت روسیه در آسیا کمک کند به شرطی که دولت انگلیس عده کافی قشون به داغستان بفرستد و با کمک اهالی ناراضی و کمک دولت ایران و همچنین با کمک قشون هندوستان دست روسها را از آسیا کوتاه کنند.^{۱۱} ولی آنچه مسلم است مثل همیشه جواب دربار انگلیس بعد از مذکور انتظار منفی بود.

در هر صورت، یکی از عواقب انعقاد این عهدنامه، سفارت نیکلای بروسبر بوره به دربار ایران و انعقاد عهدنامه تجاری بین ایران و فرانسه (شوال ۱۲۷۱ ق. / ژوئیه ۱۸۵۵ م.) است که تتابع حاصله از آن هم مثل سایر عهود منعقده بین ایران و دول اروپا، کاملاً به ضرر و زیان دولت و ملت ایران خاتمه یافت.^{۱۲}

۹. واتسون که به قول خودش تاریخ این ایام را به خوبی خبط نموده، پیشنهاد تزار روس را بطور مفصل در «تاریخ قاجار» صفحه ۲۷۹ ذکر کرده است.

۱۰. در مورد مخالفت صدراعظم با انعقاد عهدنامه مخفیه رک: محمود ۶۶۵/۲.

۱۱. تاجبخش ۱۴۴.

۱۲. رک: عهدنامه تجاری ایران - فرانسه در همین مجموعه.

سوانح عهدنامه مخفیه با دولت بهیه روسیه که به تاریخ هیجدهم
شهر محرم الحرام سنه ۱۲۷۱ق. منعقد شده است.

فهرست متن در جات

مقدمات عهدنامه
سوانح دستخط همایونی
ترجمه وکالت نامه شارژ دافر دولت بهیه
سوانح امضاء نیکولای

مقدمه

فصل اول - در باب عدم امداد عسکری دولت ایران به دولت عثمانیه، در باب عدم
اجازه عبور آذوقه و قشون به عثمانیه.

فصل دویم - در باب عبور اسباب و آلات حرب از ایران.

فصل سیم - در باب گذشت بقیه آخرین مطالبات روسیه از دولت ایران.

فصل چهارم - تصدیق عهدنامه. سوانح شرح علاحده

مقدمات عهدنامه مخفیة منعقده فیماین روس و ایران، سواد اختیارنامه که از جانب سنی الجوانب همایونی به جناب اشرف ارجع اکرم صدراعظم عنایت شده که با اختیارنامه شارژ دافر دولت روس مبادله نماید.

از آنجاکه همواره منظور نظر همایون ما پادشاه بالاستقلال اعظم و شهریار بالاستحقاق اکرم، مالک بالارث کل ممالک ایران همیشه خاصه در این اوضاع حال حفظ و مزید استحکام بنیان دوستی و حُسن همگواریت فیماین دولتين ایران و روس و استرضای خاطر محبت مظاهر اعلیحضرت کیوان رفت، بلند همت، خجسته فطرت، شهریار عادل، خسرو باذل، خدیو افحام، پادشاه شوکت دستگاه اکرم، دارای فخر لوا، ملک ملک آرا، زیب‌افزای اریکه سلطنت و تاجداری، روتق بخشای اکلیل عظمت و کامکاری، برادر نیک‌اختتر، همسایه مهرپرور مظفر، امپراتور اعظم بالاستقلال کل ممالک روسیه و غیره و غیره بوده و می‌باشد، لهذا بمحب صدور این اختیارنامه همایون اعتماد الدّوله العلیه و صاحب نشان مکلّل امیر تومانی [۱] و حمایل سبز و قرمز و صاحب نشان تمثال همایون از درجه اول و حامل شمشیر مرضع و عصای مکلّل به الماس و دارنده شرابة الماس و مروارید و صاحب نشان درجه امیر نوبانی [۲] با حمایل سبز درجه مخصوص شخص اول و صاحب لقب آنس [۳] جناب اشرف ارجع ارجع میرزا آقاخان [۴] صدراعظم دولت خود را وکیل مختار تعیین فرمودیم که هر نوع عهدی را که موجب حصول منظور مسطور فوق و مایه کمال استقرار دوستی و یکرنگی جدید ما به آن اعلیحضرت و مقرن به مصلحت بداند باکارگاران آن اعلیحضرت منعقد سازد و اعلیحضرت همایون ما با کمال شوق امضا و تصدیق آن را خواهیم فرمود و در اجرای آن متنهای مراقبت را به ظهور خواهیم رسانید. در چهاردهم شهر محرّم الحرام سال هزار و دویست و هفتاد و یک (۱۲۷۱) هجری.

سواد دستخط مبارک اعلیحضرت شاهنشاهی در امضای وکالت نامه جناب صدراعظم این اختیارنامه به جهت انعقاد عهدنامه باطنی پسند و مقبول خاطر همایون ما و موجب اختیار کلیه برای جناب اشرف صدراعظم در آن باب است. در دارالخلافة طهران روز چهاردهم شهر محرّم الحرام سنه یک هزار و دویست و هفتاد و یک هجری، سال ششم جلوس سلطنت ما مرقوم گردید والسلام.
 محل نهر مبارک که به پای بروات زده می‌شود

ترجمهٔ وکالت‌نامهٔ شارژ دافر دولت بهیه روس است

«بعون الله تعالى ما نیکولای اول امپراطور اعظم و بالاستقلال، پادشاه اکرم کافه ممالک روسیه: مسکو، کیو، ولادیمیر، نوگورود و پادشاه غازان و پادشاه حاجی ترخان، پادشاه لهستان، پادشاه سبیر، پادشاه قریم،^۱ پادشاه پلشقوف و امیرکبیر یسمولیتسک، لیتوان، ولهبینی، پودولی، فنلاندیا و امیر استونی^۲، لیتوونیا، قورلاندیا، سمیقال، ساموژیتی، بیالوستوک، قوریل، تووور، ژوغری، پرم، ویتکا، بولغار و غیره شهریار و امیرکبیر نزئی نوگورود و اراضی چرکسیه، زیاران، پولوتسک، راستاو، پر اسلاو، بیلوریزسک، اوڈوزایدو، قوندیا، ویتشیک و ویسلاو و تمامی اطراف شمالیه و فرمانده و حکمران ابری، کارتالینی و گرجستان و اراضی قبارطه و ایالت ارمنیه و چراکسه و داغستان و ایالت فقفازیه و بالارث شهریار و حکمران هولسین و حاکم غیره و وارث نورویغا، ستورمان، دتمارسین، اولدانبورغ و غیره و غیره اعلام می‌نماییم از اینکه بموجب وقف و رضای طرفین ما اعلیحضرت امپراطور اعظم و اعلیحضرت فرختنده دولت همایون شوکت عظمای قدیم البینان را در اقلیم خاوری خسرو فریدون فر، مملکت شهریاران عظیم الشان ایران را بر اورنگ داوری، دارای رعیت پرور، اسوه سلاطین اسلام، بالفر و التمکین، فرمان ران آنام من أئمّة المسلمين، پادشاه اعظم شهریار اکرم، سرور کشور آرای مملکت ایران، همسایه مهریان، خدیبو سلطنت پناه، حضرت اعلى ناصرا اللذین شاه قرارداد فرمودیم تا باسطه و کلای مختار طرفین در میانه بسط مذاکره دوستانه شده به عزم و نیت این که روابط دوستی و مؤالفت میان دولتین روس و ایران که در کمال مسالمت در کار و برقرار است نظر به اقتضای واقعات امروزی به عهود جدیده مستحکمه ممهد شود و مؤکد گردد و ما برای این مطلب از این طرف اشرف و کل مختار اختیار نموده مقرر فرمودیم، یعنی به جهت همین معنی

۱. کریمه.

۲. الف: استونی.

مصلحت‌گذار مقیم ما در دربار اعلیحضرت شاهی دیستولطلنی استانوکو^۳ ساولطیک انچکوف و صاحب حمایلات روسیه نشان مرتبه سیم حضرت ولادمیر و مرتبه دویم حضرت آن و مرتبه دویم حضرت استانیسلاس و مرتبه اول شیرو خورشید ایرانی و محبوب صداقت اسلوب ما عالی‌جاه رفیع جایگاه نیکولای انچکوف را باعطای وکالت‌نامچه هذه مختار و مقرر داشته تعیین می‌فرماییم که با آن و یا با آن که از دربار والای طهرانی برای همین معنی به‌وجهی که لازم است وکیل مختار تعیین کردند به مقام مذاکره درآمده با آن و یا ایشان قرارداد کند و عهد بند و امضانماید آن‌چنان عهدی که ایشان به‌حصول مطلب سابق‌البيان مناسب دانند و موافق شمارند و حضرت ما به قول امپراطورانه خود عهد می‌نماییم و وعده می‌فرماییم که همه آن‌چه وکیل مختار مشارالیه ما قرارداد نماید و فیصل دهد و امضانکند به موجب این وکالت و موافق سفارشاتی که به مشارالیه شده است موافق و معتبر دانسته قبول خواهیم داشت و مبادله میثاق خواهیم داد و برای تأکید و تصدیق آن، این وکالت‌نامچه را به دستخط خود امضا فرموده حکم نمودیم که خاتم دولت ما را بر آن ثبت نمایند والسلام خیرختام.»

و در اصل وکالت‌نامه مبارکه به دست خاص والای اعلیحضرت امپراطور اعظم بدینگونه امضا شده:

«نیکولای در محروسه سنت پترزبورغ دارالسلطنه ما به تاریخ پنجم ماه ایول^۴ سنه یک‌هزار و هشت‌صد و پنجاه و چهارم (۱۸۵۴ م.) مسیحیه و در بیست و نهم سال میمانت‌مال جلوس همایون اعلیحضرت ما امضا و اعطا شد.»

۳. ب: سلطانکو.
۴. جولای.

سوانح عهدنامه مبارکه

اعلیحضرت قضاقدرت پادشاه اعظم والاجاه امپراطور اکرم، شوکت دستگاه،
مالک بالاستقلال کل ممالک روسیه و اعلیحضرت کیوان رفعت خورشید رایت، خسرو
نامدار، پادشاه اعظم بالاستقلال کل ممالک ایران هر دو علیالسویه اراده و تمای
صادقانه دارند که روابط دوستی قدیم را که فیما بین دولتين برقرار است بواسطه عهد تازه
مستحکم تر سازند، لهذا برای تقدیم این کار اعلیحضرت امپراطور کل ممالک روسیه
نیکولای الجکوف شارژ دافر^۱ خودشان را در ایران، دیستولطنی ابستانوکو ساواطنیک،
صاحب نشان های ولادیمیر از مرتبه سیم و آنای مقدسه از مرتبه دویم و سنت
ستانیسلام از مرتبه دویم و شیر و خورشید دولت علیه ایران از مرتبه اول و اعلیحضرت
پادشاه ممالک ایران اعتمادالدّولۃ العلیه و صاحب نشان مکلّل امیر تومانی با حمایل سبز
و قرمز و صاحب نشان تمثال همایون از درجه اول و حامل شمشیر مرصع و عصای
مکلّل به العاس و دارنده شرابة العاس و مروارید و صاحب نشان درجه امیر نویانی و
حمایل سبز درجه مخصوص شخص اول و صاحب لقب آلتیس جناب اشرف امجد ارفع
میرزا آفخان صدراعظم دولت ایران را وکلای مختار خود تعیین کردند و ایشان بعد از
آنکه در دارلحلافه مجتمع شدند و اختیارنامه های خود را مبادله کرده و موافق قاعده و
شایسته دیدند و چنین تشخیص دادند که در اوضاع حال یعنی مدت جنگ مابین دولت
روس از یک طرف و دولت عثمانی و متعددانش از طرف دیگر بهترین تدبیری برای
حصول مقصود مزبور آن خواهد بود که شروطی را که بخصوصه به صداقت بی طرفی از
جانب دولت ایران مبنی باشد قرار دهند، لهذا فصول آتیه را تعیین و قرارداد کردند:

فصل اول - دولت علیه ایران قویاً معهده می شوند که به دشمنان دولت روسیه

الف: شارژ دفتر.

هیچ امداد عسکری را در تمام مدتی که جنگ دولت مشاریلها با دولت عثمانی و متحدان ایشان طول خواهد کشید نکنند و به هیچ وجه منوجوه اعانتی را که منافی بیطریقی باشد یا که بتواند تعلقی به اعمال خصمانه ایشان نسبت به دولت روسیه داشته باشد ننمایند و دولت ایران تعهد می‌نمایند که نگذارند که آذوقه معین شده از برای عساکر اعدای دولت روس در ممالک عثمانی به خارج برده شود و مانع شوند که قشون خصمان دولت روسیه از خاک ایران به جهت صدمه رسانیدن به حدود روسیه عبور و مرور ننمایند و در مقام دفع و منع ایلات اکراد تابعه امر و نهی خودشان خواهند برآمد که دست اندازی و تاخت و تاز به سرحدات دولت روسیه نکنند و دزدی‌های متفرقه که اکراد ایران در خاک روسیه مرتکب می‌شوند نقض عهده‌نامه شمرده نخواهد شد، اما دولت ایران خودشان واجب می‌دانند که کما فی السابق به‌زودی تلافی آنها را نمایند.

فصل دویم - دولت ایران تعهد می‌نمایند که مانع خواهند شد که اسباب و آلات حرب از قرار تفصیل ذیل از برای عساکر دشمنان دولت روسیه به خارج حمل و نقل نشود؛ باروط، سرب، شوره، گوگرد آنچه اسلحه نامیده شود خواه تمام شده باشد خواه ناتمام باشد، توب، قپوس، خمپاره، زنبورک، تفنگ، طپانچه، گلوله و ساقمه و گلوله سربی و سنگ و چخماق و مهتاب و اسباب توب‌کشی و زین و پرافق به جهت سواره و قاب نیزه و کمربند سربازی و زره و چهارآینه و کلاه خود به جهت سواره سوای چیزی که برای محافظت شخصیّة متعددین و عابرین و اسباب به جهت دواب ایشان که در راه لازم باشد.

فصل سیم - دولت روسیه از طرف خویش به ملاحظه اجرای صحیح فصول مسطوره و نظر به اتمام با صداقت و حقانیت و ظایف دوستی و حسن هم‌جوارت از جانب دولت ایران - اگر آن اتمام در مدت کل امداد جنگ دولت روسیه با دشمنان خودشان به عمل آورده گردد و هیچ برahan موجه در خلال آن زمان بر نقص آنها شهادت ندهد - در حين انعقاد صلح مطالبه بقیه آخرین کرور تومانی را که دولت ایران الان هم به دولت روسیه مقروض است گذشت و انکار^۱ خواهند کرد.

۱. الف: اینکار.

فصل چهارم - این عهد دوستی و مخفی که به هیچ وجه به سایر عهدهنامجات که نیما بین دولتین ایران و روس برقرار و باقی است تفسیر و تبدیل نباید بدهد، دو نسخه به یک مضمون ترتیب یافته و به دستخط و کلای مختار جانبین رسیده به مُهر ایشان ممهور و نایاب ایشان ختم و مبادله شده است از جانب اعلیحضرت امپراطور کل ممالک روسیه و اعلیحضرت پادشاه کل ممالک ایران مصدق و ممضی خواهد شد و تصدیق نامه های متداوله که به دستخط مخصوص ایشان مزین خواهد بود در مدت چهارماه یا زودتر اگر ممکن باشد نایاب و کلای مختار ایشان مبادله خواهد شد.

تحریر آفی هیجدهم شهر محرم الحرام سنّه یک هزار و دویست و هفتاد و یک (۱۲۷۱ق). هجری مطابق بیست و هشتم ماه سپتامبر سنّه یک هزار و هشتصد و پنجاه و چهار (۱۸۵۴م) مسیحی.

سود شرح علیحدۀ جداگانه که بر عهده نامۀ مخفیه ضمیمه شده است به علت عهده نامۀ جدیده که دولت ایران با دولت روس منعقد ساخته واضع این دستخط صدراعظم اعلیحضرت پادشاهی مطابق اختیار نامۀ خود به شارژدار فر دولت روسیه در ایران و موافق قرارداد شفاهی به آن جناب اظهار و اعلام می دارد که: اولاً اولیای دولت ایران به عساکر دشمنان دولت روسیه برای عبور و مرور از آب های متصله به خاک ممالک محروسۀ ایران تسهیل نخواهد کرد و به حمل و نقل آلات و اسباب حرب ایشان مساعده نخواهد نمود...

ثانیاً بغیر از منع به خارج نبردن آذوقه معینه از برای عساکر دشمنان دولت روسیه دولت ایران عموماً مانع خواهد شد که گندم و برنج اولاً از کل آذربایجان و گزوس [۵] به طرف دولت عثمانیه برده نشود، آنچه کرمانشاهان^۳ است خروج آذوقه معینه از برای عساکر دشمنان روس فقط از آنجا منع خواهد بود، اما بحال حظۀ اینکه خروج گندم و برنج از آن ولايت بقدر مقدور کمتر شود دولت علیه ایران تعهد می نماید که غیر از ضرورت زوار زیادتر از یک صد بار با هر قافله از یک معبر زهاب [۶] و بس بیرون برده نشود و قرار رفتن قافله نیز منوط به عادت و طبیعت است که نباید زیاده از سه روز به سه روز بروند و نیز مکاریان ماذون خواهند بود که هر نفری از آنها برای مصرف مختصی خودش شش من برنج و شش من گندم به وزن تبریز از کل حدود ایران برای خود بیرون نماید. ایالات سرحد نشین دو دولت اسلام به سمت کرمانشاهان و گزوس و رعایای ساکن در رأس حدود این دو مکان چون در مراوده به هم دیگر و به بیلاق و قشلاق دو دولت ایران و عثمانی محتاج یکدیگر اند روا باید دانست که آذوقه برای خوراکی خود خرید و فروش نمایند والسلام. حرر فی التاریخ ۱۲۷۱ق. مطابق ۱۸۵۴م.

توضیحات عهدنامه مخفیه ایران - روس

(۱) امیر تومان: در اصطلاح نظام قدیم فرمانده قشونی قریب به ده هزار تن، سرهنگ.

(۲) امیر نویان: مقامی بالاتر از امیر تومان در سپاهی، بالاترین منصب سپاهی در زمان قاجار.

(۳) آلتس: از القاب اروپایی به معنی «حضرت اقدس والا»، و میرزا آقاخان نوری اول کسی است که چنین القابی را بر القاب متداول آن زمان از جمله امیر نویانی، شخص اول، جناب اشرف، امجد افحض افزووده، خود را به مقام آلتس مقتخر و میاهی نمود.

(۴) میرزا آقاخان (۱۲۶۱ - ۱۲۸۱ ق.): میرزا نصرالله خان نوری معروف به میرزا آقاخان و ملقب به اعتیادالدله صدراعظم ناصرالدین شاه. در سن ۴۰ سالگی با حاج میرزا آقاسی صدراعظم درافتاد و وی از عملیاتش آگاه گردیده با کسب اجازه از شاه او را برادرش میرزا فضل الله به کاشان تبعید نمود (۱۲۶۱ - ۱۲۶۴ ق.). بعد از مرگ محمد شاه و برکاری میرزا آقاسی، از کاشان به تهران آمد و در سفارت انگلیس متحصّن شد و در مقابل پاشاری امیر کبیر مبنی بر بازگشت میرزا آقاخان به کاشان، وزیر مختار انگلستان اظهار داشت که میرزا آقاخان تبعه انگلستان است و ورقه تابعیت دارد و قرار شد که از این تاریخ به بعد میرزا آقاخان را به عنوان یک نفر تبعه انگلیس تلقی کرده و در خانه خود اقامت نماید.^۱ بعد از آن که تحریکات و دیسپههای ییگانه و خودی کار خود را کرده و میرزاتقی خان امیر کبیر از صدارت مزعول و بعد مقتول گردید میرزا آقاخان از تبعیت دولت انگلیس درآمد و در نامه ای به شیل وزیر مختار انگلیس نوشت که «... چون صدراعظم ایران می شوم استدعا دارم فعلًاً مرا از تابعیت دولت انگلیس معاف بفرمایید». و شیل در جواب او نوشت: «اتخار تابعیت دولت انگلیس بیشتر از تاج کیان است» و در صدرالتاریخ می خوانیم که میرزا آقاخان برای قبول صدارت دو عهد از شاه گرفت، یکی اعدام میرزاتقی خان و یکی امنیت جانی در موقع عزل برای خودش.^۲

و این شرط دوم در فصل چهارم عهدنامه پاریس (عهدنامه پاریس، ایران - انگلیس دوم رجب سال ۱۲۷۲ ق.) از طرف انگلیسیها به عنوان پاداشی به میرزا آقاخان، تحمل دولت ایران گردید. میرزا آقاخان پس از ۷ سال صدارت (۱۲۶۸ - ۱۲۷۵) و هموار کردن راه امضاء موافقت نامه ۱۲۶۹ ق.^۳ و بعد معاهده ۱۲۷۳ ق. پاریس که اثرات شوم و نتیجه آن همپای عهدنامه ترکمانچای است، در پیست محروم سال ۱۲۷۵ ق. از صدارت مزعول و به مدت حدوداً شش سال به صورت تبعید در شهرهای مختلف بسر بردا و عاقبت در دوازدهم شوال سال ۱۲۸۱ ق. در قم درگذشت.^۴

(۵) گرسوس (Garrus): ناحیه‌ای در شمال شرقی استان کرستان، کمایش مطابق شهرستان ییجار،

۱. بامداد ۳۶۳/۴.

۲. صدرالتاریخ، ۲۱۸.

۳. رک: عهدنامه هرات درین مجموعه.

۴. نیز رک: صدرالتاریخ، ۲۳۲ به بعد.

کرانی، سیاه منصور، پیرتاج و بیجار از بلوکات معروف آن به شمار می‌رفته‌اند. ظاهرآ از طایفه‌ای متوس نام گرفته است که از نژاد کرد بوده...^۵
 (۶) زهاب (Zohab): زهاب یا ذهاب دهستانی در شمال بخش سرپل ذهاب، شهرستان قصر شیرین، استان کرمانشاهان.^۶

۵. مصاحب، ج. ۱.

۶. مصاحب، ج. ۲.

درفش کاویانی

<https://derafsh-kaviyani.com/>
<https://the-derafsh-kaviyani.com/>